

ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ МАЛЮНКОВОЇ ТЕРАПІЇ ЯК МЕТОДУ ПОДОЛАННЯ АГРЕСИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Резюме

У статті висвітлено досвід використання малюнкової терапії як арт-терапевтичного методу діагностики та психокорекції агресивності дітей молодшого шкільного віку. Здійснено теоретичний аналіз специфіки використання методу малюнкової терапії із застосуванням різних видів образотворчого мистецтва в роботі з емоційною сферою, зокрема з проблемами агресивної поведінки як реакції на незадоволені потреби дитини. Проаналізовано погляди психологів арт-терапевтів на питання доцільності використання малюнкової терапії в роботі з дітьми. Розглянуті причини та види агресивності молодших школярів, можливі негативні наслідки агресивної поведінки дитини, а також особливості й переваги використання малюнкової терапії з подолання агресивності та агресивної поведінки молодших школярів. Представлено результати емпіричного дослідження: виявлено зниження рівнів агресивності молодших школярів внаслідок реалізації психокорекційної програми з використанням методу малюнкової терапії. Наведено практичні рекомендації психологам, педагогам, батькам, учням щодо зниження рівня агресивності молодших школярів засобами малюнкової терапії. Малюнкова терапія є різновидом арт-терапії, це універсальний метод психологічного впливу на людей різного віку, що мають різні проблеми. Малювання активізує роботу головного мозку дитини, оскільки в процесі малювання координується як наочно-дійове, так і образне мислення, а в процесі обговорення з дитиною створених малюнків – абстрактне. Малюнкова терапія є прогресивним методом психокорекції, психотерапії та психологічного консультування з використанням мистецтва, творчості, сприяє розвитку уяви та креативності. Головна мета і цінність такої терапії в тому, що вона розвиває здатність дитини до самовираження і самопізнання, завдяки чому гармонізується її психічний стан. За допомогою мистецтва можна на символічному рівні висловити і досліджувати найрізноманітніші почуття та емоції: любов, ненависть, образу, злість, страх, радість тощо.

Ключові слова: малюнкова терапія; молодший шкільний вік; агресивність; емоційна сфера; емоційний стан; методи психокорекції.

Вступ. Зростання агресивних тенденцій у шкільному середовищі відображає одну з найгостріших соціальних проблем: збільшується кількість випадків із застосування фізичних та емоційних впливів, що, своєю чергою, позначається на стані психічного здоров'я дітей і молоді. Малюнкова терапія сприяє вільному самовираженню й самопізнанню; вона є продуктивним методом діагностики та корекції особливостей прояву агресивності, зокрема в молодшому шкільному віці, оскільки цей метод є легким у застосуванні та спрямованим на активізацію творчої активності людей будь-якої вікової категорії, особливо дітей. Цей вид психологічної роботи забезпечує атмосферу довіри, високого рівня толерантності, уваги до внутрішнього світу дитини.

Долучення до мистецтва дає людині можливість відчути свободу вирішення певних проблем, створення власних креативних продуктів діяльності. Ця проблема була предметом наукового інтересу таких учених, як: М. Водинська, А. Готсдінер, Є. Іванченко, О. Каяшева, М. Кисельова, А. Копитін, Л. Лебедева, М. Старчеус, Т. Смірнова, Г. Ферс та ін. Проблему використання арт-терапевтичних методів з метою впливу на особистість у різному віці активно досліджували в Україні такі вчені й практики, як: О. Вознесенська, О. Дацун, А. Капська, Л. Лящук, О. Пинчук, Л. Подкоритова, О. Тараріна та ін.

Науковці вивчали різні аспекти застосування малюнкової терапії, працювали над створенням категоріального апарату, доведенням ефективності різних арт-терапевтичних методів. Ними визнано й доведено факт позитивного впливу малюнкової терапії на емоційні стани людини. Спеціального дослідження вимагає проблема використання цього методу з метою подолання агресивності молодших школярів.

Метою статті є здійснення теоретичного аналізу особливостей використання малюнкової терапії в роботі з дітьми молодшого шкільного віку, висвітлення результатів проведення емпіричного дослідження щодо виявлення впливу малюнкової терапії на подолання їхньої агресивності і представлення рекомендацій з її послаблення в дітей цієї категорії. Реалізація мети відбувалась шляхом виконання таких завдань: з'ясування дефініції поняття «агресія» та виявлення на основі теоретичного аналізу видів її прояву в молодшому шкільному віці; визначення функції малюнкової терапії щодо впливу на агресивність молодшого школяра; запропонувати результати

проведення емпіричного дослідження на констатувальному та формувальному етапах й обґрунтувати рекомендації з використання методу малюнової терапії для подолання агресивності молодших школярів.

Дитяча агресивність створює дискомфорт не лише для зовнішнього оточення дитини (батьків, вихователів, учителів, однолітків). Вона насамперед спричиняє труднощі для самої дитини щодо встановлення взаємин з оточуючими. Агресивність визначає не лише статус дитини в системі суспільних зв'язків і взаємин, її вплив на розвиток особистості має довготривалий характер: результати лонгітюдних досліджень свідчать про те, що агресивність достатньо стабільна в часі, існує високий рівень імовірності того, що агресія в молодшому шкільному віці може перейти в стійку асоціальну чи антисоціальну поведінку в підлітків та юнаків і дівчат. Варто зауважити, що агресивна поведінка дитини цього віку не завжди є патологією. У період розвитку осіб цієї вікової категорії спостерігається інтенсивний розвиток когнітивної, емоційної, а також вольової сфер дитини. Відповідно, агресивна поведінка може бути нормою вираження та прояву емоційної сфери як безпосереднього чи опосередкованого вираження невдоволення дитиною власних потреб. Вона може виявляти агресію в нормі через емоції гніву, роздратування, злості як реакцію на збудливі чинники, що порушили фізичний чи психологічний комфорт дитини. Однак, коли агресивна поведінка молодшого школяра спричиняє дискомфорт для нього самого й оточуючих, виникає потреба надання йому психологічної допомоги з усвідомлення об'єктів власної агресії, нейтралізації негативних емоцій і почуттів та послаблення агресії.

У науковій психологічній літературі агресія визначається як мотивована поведінка, акт, який може чинити фізичну чи психологічну шкоду об'єктам, викликаючи в них депресію, психологічний дискомфорт, напругу, страх, стан придушення (Дідич, 2001: 5). Аналіз різних наукових концепцій дає змогу стверджувати, що агресія в дитячому віці може бути викликана причинами фізичного, психічного чи соціального характеру, і виділити певні види агресії:

за спрямованістю:

- зовнішня (пряма: спрямована на конкретну людину);
- зміщена: спрямована на соціальне оточення;
- внутрішня (аутоагресія, самозвинувачення);

за характером прояву:

- фізична (побиття, погрози);
- матеріальна (руйнування чи знищення речей іншого), психологічна (словесні знущання, прізвиська);
- змішана.

Агресія, створюючи психологічний дискомфорт певним об'єктам, спричиняє їхнє психологічне виснаження. А тому педагоги, психологи, батьки мають шукати засоби й методи її попередження та подолання.

Малюнокова терапія – один із найбільш ефективних психодіагностичних і психокорекційних засобів, полягає у використанні прийомів графіки, живопису. Основою реалізації завдань малюнокової терапії є різні методи образотворчого мистецтва. Саме його відносять до найбільш поширених видів арт-терапії.

Малюнокова терапія як засіб психологічної корекції допомагає гармонізувати емоції дитини, адаптує її до навчального закладу, сприяє як розвиткові творчих здібностей, так і зниженню агресивності в дітей різного віку. Водночас її можна розглядати і як метод. Зокрема, малюнокова терапія виступає продуктивним методом діагностики та психологічної корекції особливостей прояву агресивної поведінки у дітей молодшого шкільного віку (Ферс, 2003: 176).

Образотворча діяльність допомагає здійсненню людиною психологічної саморегуляції, вільному вираженню емоцій, думок і почуттів, а також звільненню від негативного емоційного досвіду. Цей метод психокорекційної роботи сприяє відображенню у свідомості людини навколишнього світу і соціальної дійсності, її моделюванню, вираженню власного ставлення до неї. Тому через малюнки можна ґрунтовніше зрозуміти причини виникнення агресивних станів і поведінки дітей, способи їх виявлення, різновиди, а також інтереси дітей, причини їхніх глибоких переживань, які не завжди розкриваються за інших засобів корекції. Важливо враховувати це під час роботи з проявами агресивної поведінки у молодших школярів (Водинська, 2002: 19).

Малювання розвиває емоційно-рухову координацію, оскільки потребує узгодженої участі багатьох психологічних функцій. Воно зумовлює координування взаємодії півкуль головного мозку, оскільки у процесі малювання активізується конкретно-образне мислення, пов'язане здебільшого з роботою правої півкулі, й абстрактно-логічне, за яке відповідає ліва півкуля (Каяшева, 2014: 127).

Малювання створює природну можливість для розвитку уяви, гнучкості й пластичності мислення. На думку Е. Келіш, мистецькі засоби можуть використовуватись у психодіагностиці,

консультуванні та психокорекції з різними типами клієнтів, в поєднанні з різними іншими арт-терапевтичними підходами і на різних етапах психокорекції, особливо з дітьми, які демонструють прояви агресивної поведінки, зокрема вербальної агресії та аутоагресії.

Е. Ейдемільлер, І. Добряков, І. Нікольська також вважають доцільним широке використання малюнків в індивідуальному та сімейному консультуванні, психотерапії та в роботі з емоційними станами дітей.

Методи та методики дослідження. У процесі здійснення дослідження було використано *теоретичні* методи: аналіз, синтез, порівняння, дефінітивний метод. Основним *емпіричним* методом був *експеримент*, спрямований на виявлення впливу малюнкової терапії на агресивність молодших школярів. Емпіричне дослідження проводилось у три етапи: констатувальний, формувальний і контрольний. Для проведення констатувального етапу експерименту були використані *методики* з діагностики агресивності в молодшому шкільному віці; для здійснення формувального етапу експерименту була розроблена *психокорекційна програма*, яка впроваджена з використанням *методів малюнкової терапії*; на контрольному етапі здійснено діагностику прояву агресивності у вибірці респондентів, які увійшли до психокорекційної групи; було підтверджено ефективність впливу методу малюнкової терапії використанням *t- критерію Вілкоксона*.

Базою емпіричного дослідження став навчально-виховний комплекс «Загальноосвітня школа № 55» у місті Києві. У вибірці дослідження увійшли 53 учнів початкової школи віком 9-10 років (26 учнів 3-А та 27 учнів 3-Б класів).

Результати дослідження. Для досягнення мети емпіричного дослідження використовувався комплекс таких психодіагностичних методик: методика «Оцінка агресивності в стосунках» А. Ассінгера, адаптована для дітей молодшого шкільного віку; методика «Діагностика показників і форм агресії» А. Басса і А. Даркі у модифікації Г.В. Резапкіної; методика «Діагностика вад особистісного розвитку» (за З. Карпенко).

Дані щодо розподілу молодших школярів, які брали участь у дослідженні, за показниками вираженості рівнів їхньої агресивності за методикою «Оцінка агресивності у стосунках» А. Ассінгера подано в табл. 1.

Таблиця 1

Розподіл респондентів (молодших школярів) за рівнями агресивності

Рівень агресивності	Кількість респондентів (%)
Високий рівень	37,8
Середній рівень	34,0
Низький рівень	28,2

Згідно з даними таблиці 1, значною була кількість респондентів з високим (37,8%) і середнім (34,0%) рівнями агресивності. На основі цих даних постало завдання уточнення, в яких формах вона може виявлятися. Для виявлення різних форм агресивності молодших школярів використано методика «Діагностика показників і форм агресії» А. Басса і А. Даркі. Відомості щодо розподілу респондентів за формами і рівнями прояву агресивності на основі діагностування подано в табл. 2.

Таблиця 2

Розподіл респондентів за рівнями агресивності та її формами

Форми агресивності	Рівні агресивності (%)		
	Високий	Середній	Низький
Фізична агресія	60	28	12
Непряма агресія	60	28	12
Роздратування	4	12	84
Негативізм	6	15	79
Образливість	71	12	17
Підозрілість	4	13	83
Вербальна агресія	79	15	5

Дані таблиці 2 засвідчують найвищі кількісні показники за такими формами агресивності, як фізична, непряма, вербальна та агресія у вигляді образливості, що, своєю чергою, зумовило доцільність виявлення тих індивідуально-психологічних особливостей молодших школярів, які можуть спричинити їх прояви. За допомогою методики «Діагностика вад особистісного розвитку» (за З. Карпенко) здійснено діагностику індивідуально-психологічних особливостей, які можуть бути причинами агресивної поведінки дітей молодшого шкільного віку. Виявлено, що в респондентів ними є: тривожність, імпульсивність, агресивність (яка характеризується поведінкою, спрямованою на заподіяння фізичної чи психологічної шкоди іншій людині й супроводжується емоційними станами

гніву, ворожості та ін.); нечесна поведінка, яка передбачає брехню, асоціальність, замкнутість, невпевненість як наслідок неадекватно заниженої самооцінки; екстернальність та естетична нечутливість. Отримані результати представлені в таблиці 3.

Таблиця 3

Індивідуально-психологічні особливості, які можуть бути причинами агресивності дітей молодшого шкільного віку

Рівень вираження вади	Тривожність	Імпульсивність	Агресивність	Схильність до Нечесна поведінки	Асоціальність	Замкнутість	Невпевненість	Екстернальність	Естетична чутливість
Високий рівень	28%	21%	32%	28%	11%	17%	19%	26%	8%
Середній рівень	34%	26 %	30%	30%	34%	21%	32%	34%	21%
Низький рівень	38 %	53%	38%	42%	55%	62%	49%	40%	71%

Таким чином, констатувальний етап експерименту засвідчив наявність високих показників агресивності у значній кількості респондентів. З метою подолання агресивності молодших школярів нами було розроблено та впроваджено психокорекційну програму з використанням методу малюнокової терапії. Усі методики були спрямовані на зняття емоційного напруження та зниження агресивності шляхом використання фарб, олівців, самого процесу малювання та групового обговорення, зображення абстрактних об'єктів злості та роздратування, малювання «Власної злості», «Власного страху», домальовування веселих і приємних рис об'єктам зображеної агресії.

Після проведення формувального етапу експерименту було здійснено за допомогою методики «Оцінка агресивності в стосунках» А. Ассінгера діагностику рівнів прояву агресивності в респондентів і порівняно з результатами констатувального етапу. Отримані результати представлені в таблиці 4.

Таблиця 4

Порівняння рівнів агресивності молодших школярів до та після реалізації психокорекційної програми

№ респондента	Рівень прояву агресивності до реалізації програми (у балах)	Рівень прояву агресивності після реалізації програми (у балах)
1	48	40
2	47	42
3	49	43
4	45	36
5	55	46
6	49	34

Аналіз даних таблиці 4 засвідчує суттєве зниження показників рівня агресивності молодших школярів унаслідок упровадження психокорекційної програми. Відмінності показників форм агресії (за методикою «Діагностика показників і форм агресії» А.Басса і А. Даркі) представлені в таблиці 5.

Таблиця 5

Відмінності між показниками форм агресії, виявленої до та після впровадження психокорекційної програми

Форми агресії	До проведення корекційної роботи	Після проведення корекційної роботи	Значення t-критерію Вілкоксона (p)
Фізична агресія	4,17	0,67	0,024
Непряма агресія	4,5	0,67	0,026
Роздратування	2,0	1,67	0,317
Негативізм	2,67	1,83	0,025
Образливість	3,5	2,33	0,038
Підозрілість	2,0	1,83	0,783
Вербальна агресія	4,17	1,83	0,026

Дані таблиці 5 дають підстави констатувати, що впровадження психокорекційної програми дозволило суттєво знизити показники фізичної, непрямой та вербальної форм агресії в дітей молодшого шкільного віку. Зміни в показниках індивідуально-психологічних характеристик учасників психокорекційної програми, виявлені за допомогою методики «Діагностика вад особистісного розвитку З. Карпенко», подано в таблиці 6.

Таблиця 6

Відмінності між показниками індивідуально-психологічних характеристик учасників психокорекційної роботи до та після її здійснення

Показники	До проведення корекційної роботи	Після проведення корекційної роботи	Значення t-критерію Вілкоксона (p)
Тривожність	7,33	2,33	0,027
Імпульсивність	6,5	4,67	0,041
Агресивність	6,33	3,5	0,026
Схильність до нечесної поведінки	7,5	6,0	0,104
Асоціальність	4,83	2,33	0,041
Замкненість	2,83	2,5	0,157
Невпевненість	5,33	3,0	0,066
Екстернальність	5,83	4,67	0,174
Естетична нечутливість	1,33	1,33	0,155

Аналіз отриманих результатів контрольного експерименту дає підстави констатувати ефективність психокорекційного впливу методом малюнкової терапії та позитивну динаміку щодо зниження рівня агресивності у молодших школярів.

Дискусія. На основі проведеного теоретичного аналізу, а також експериментального дослідження впливу малюнкової терапії на зниження агресивності молодших школярів нами були розроблені практичні рекомендації щодо зниження рівня агресивності в молодшому шкільному віці методом малюнкової терапії. Найважливіші з них такі.

- *Малювання агресивних станів.* «Намалюйте те, що змушує Вас бути сердитим. Зобразіть моторошне місце, що-небудь моторошне; останній раз, коли Ви плакали. Зобразіть місце, що робить Вас щасливим. Намалюйте тих, на кого ображаєтесь чи злитесь. Домалюйте цим героям усмішку. Розмалюйте їх яскравими світлими кольорами. Опишіть Ваші відчуття. Розкажіть, чи щось змінилося з початку малювання» (таким чином відбувається відпрацювання негативних емоцій дитиною: емоцій злості, роздратування, страху; дитина звільняється від відчуття негативних емоцій; деструктивні прояви агресивності послаблюються за допомогою малювання образів, які спричиняють виникнення агресії).

- На основі методу експертних оцінок, проведення бесід із вчителями щодо спостережень за молодшими школярами, та на основі аналізу відмінностей у формах і проявах агресивності у хлопчиків та дівчаток, *рекомендуємо хлопчикам:* працювати над зниженням фізичної агресії, зображення образів бажаного вираження накопиченої енергії за допомогою художніх засобів; *рекомендуємо дівчаткам:* займатись проговоренням, тобто здійснювати вербалізацію емоцій і почуттів у процесі та після створення арт-об'єкта.

- *Зображення способів привернення до себе уваги.* Зобразіть, що Ви робите для того, щоб отримати бажане. Намалюйте, як Ви відчуваєте сум, тривогу, злість, роздратування, розчарування. Зобразіть тих, з ким у Вас пов'язані ці відчуття. Відтворіть на папері те, що дратує Вас у близьких людях, Вас самих, у Ваших друзях та однолітках. Опишіть це (Усвідомлення об'єктів власної агресії нейтралізує негативні емоції та почуття. Малюнкові техніки візуалізації об'єктів агресії знижують ризик упровадження агресивної поведінки в реальне життя та її трансляцію на оточуючих).

- *Малювання вражень від:* спілкування з батьками, вчителями, друзями. Намалюйте те, що для Вас є приємним; те, що робить Вас «щасливими».

- *Малювання способів примирення двох друзів.*

- *Зображення на різних аркушах паперу того, що подобається, і того, що не подобається.* До першого зображення домалюйте щось таке, що Вам подобається. Опишіть власні відчуття. Спробуйте поєднати два малюнки (Відбувається мінімізація негативних почуттів: емоцій, зниження агресивного ставлення до речей, людей чи подій шляхом упровадження позитивного реагування; спостерігається трансляція негативних емоцій в позитивні).

Висновки. Доцільність підготовки запропонованої статті зумовлена поглибленням агресивних тенденцій у поведінці школярів, що набуває характеру серйозної соціальної проблеми.

1. З'ясовано, що агресія є вмотивованою поведінкою людини, яка може завдавати фізичної чи психологічної шкоди оточуючим. Наслідками її впливу є депресія, психологічний дискомфорт, напруга, страх, стан придушення. Її прояви характерні й дітям молодшого шкільного віку. У цей період їхнього розвитку агресія може спричинитись різними чинниками, що є підставою виокремлення таких її видів: *за спрямованістю*: зовнішня (пряма: спрямована на конкретну людину); зміщена (спрямована на соціальне оточення); внутрішня (аутоагресія, самозвинувачення); *за характером прояву*: фізична (побиття, погрози); матеріальна (руйнування чи знищення речей іншого), психологічна (словесні знущання, прізвиська), змішана.

Агресія, створюючи психологічний дискомфорт певним об'єктам, спричиняє їхнє психологічне виснаження. А тому педагоги, психологи, батьки мають шукати засоби й методи її попередження, послаблення.

2. У результаті теоретичного аналізу уточнено, що малюнок терапія як метод психологічної корекції допомагає гармонізувати емоції дитини, адаптує її до навчального закладу, зумовлює розвиток творчих здібностей. Цей психологічний потенціал малюнок терапії є ефективним щодо психологічної корекції особливостей прояву агресивної поведінки у дітей молодшого шкільного віку. Метод сприяє відображенню у свідомості дитини навколишнього світу і соціальної дійсності, її моделюванню, вираженню власного ставлення до неї. Саме через малюнки можна ґрунтовніше зрозуміти причини виникнення агресивних станів і поведінки дітей, способів їх виявлення, різновидів, а також інтереси дітей, причини їхніх глибоких переживань, які не завжди розкриваються за використання інших методів корекції.

3. Запропоновано результати проведення емпіричного дослідження. Так, зокрема, з використанням психодіагностичних методик на констатувальному етапі виявлено у 71, 8 % респондентів високий і середній рівні агресивності; вона переважала у фізичній, непрямій, вербальній формах та у формі образливості. Досліджено, що тривожність, імпульсивність, нечесна поведінка, екстернальність та естетична нечутливість є тими індивідуально-психологічними особливостями, які викликали агресію в респондентів. Ці результати визначили зміст і структуру психокорекційної програми, яка була використана на формувальному етапі дослідження. Подано результати її впливу на молодших школярів: суттєво знизилась показники фізичної, непрямой та вербальної форм агресії в дітей молодшого шкільного віку; виявлені позитивні зміни і в показниках індивідуально-психологічних характеристик учасників дослідження.

4. Ефективність методу малюнок терапії, на основі якого була складена й використана психокорекційна програма, зумовила можливість розроблення рекомендацій щодо його використання в роботі з молодшими школярами з подолання агресивності.

Перспективи подальшого наукового пошуку вбачаємо в розширенні вікового діапазону використання малюнок терапії та виявлення її впливу на різні аспекти емоційної сфери людини.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Дідич, М. Г. (2001). Програма психокорекційної роботи з агресивними дітьми молодшого шкільного віку. *Позакласний час*, 7, 5-6.
- Водинская, М. (2002). Арт-терапия с агрессивными детьми. *Дошкольное образование*, № 12, 19-20.
- Каяшева, О. И. (2014). Техники арт-терапии в психологическом консультировании клиентов. *Психология в вузе*, 4, 127-134.
- Копытин, А. И. (2010). *Руководство по детско-подростковой и семейной арт-терапии*. Санкт-Петербург: Питер.
- Лебедева, Л. Д. (2003). *Практика арт-терапии: подходы, диагностика, система занятий*. Санкт-Петербург: Речь.
- Лящук, Л. (2008). Програма курсу корекційних занять зі зниження агресії у дітей. *Психолог*, 30-32.
- Смирнова, Т. П. (2004). *Психологическая коррекция агрессивного поведения детей: Серия «Психологический практикум»*. Ростов н/Д: Феникс.
- Ферс, Г. Ф. (2003). *Тайный мир рисунка. Исцеление через искусство: учебное пособие*. Санкт-Петербург: Деметра.

REFERENCES

- Didych, M. H. (2001). Prohrama psykhokorektsiinoi roboty z ahresyvnyy my ditmy molodshoho shkilnoho viku [Program of psychocorrective work with aggressive children]. *Pozaklasnyi chas*, 7, 5-6.
- Vodynskaia, M. (2002). Art-terapiya s ahresyvnyy my detmy [Art therapy with aggressive children]. *Doshkolnoe obrazovaniye*, 12, 19-20.

Kaiasheva, O. Y. (2014). Tekhnyky art-terapy v psykholohycheskom konsultyrovanyy klyentov [Art therapy techniques in psychocorrectional counseling with clients]. *Psykholohyia v vuze*, 4, 127-134.

Корытун, А.У. (2010). *Rukovodstvo po detsko-podrostkovoii y semeinoi art-terapyi* [Manual for children and teenagers and family art therapy]. Sankt-Peterburh: Pyter.

Lebedeva, L.D. (2003). *Praktyka art-terapyi: podkhody, dyahnostyka, systema zaniatyi* [The practice of art therapy: approaches, diagnostics, system of classes]. Sankt-Peterburh: Rech.

Liashchuk, L. (2008). Prohrama kursu korektsiinykh zaniat zi znyzhennia ahresii u ditei [A program of corrective training to reduce aggression of children]. *Psykholoh*, 30-32.

Smyrnova, T. P. (2004). *Psykholohycheskaia korektsyia ahressyvnoho povedeniia detei* [Psychological correction of aggressive behavior of children]. Seryia «Psykholohycheskyi praktykum». Rostov n/D: Fenyks, 2004.

Fers, H. F. (2003). *Tainyi myr rysunka. Ystselenye cherez yskusstvo* [Secret world of drawing. Healing through art]. Uchebnoe posobyie. Sankt-Peterburh: Demetra.

L. Baranovska, E. Glavinska

THE EXPERIENCE OF THE USING PICTURE THERAPY AS A METHOD OF OVERCOMING THE AGRESSION OF PRIMARY SCHOOL CHILDREN

Abstract

The article is devoted the experience of the using imaging therapy as an art-therapeutic method of diagnosis and psychocorrection of aggressiveness of children of primary school age. Theoretical analysis of the specificity of using picture therapy methods with the application of different types of fine arts in the work with the emotional sphere, in particular the problem of aggressive behavior as a result of the unmet needs of the child is carried out. The views of psychologists of art-therapists on the question of the expediency of using image therapy in work with children are analyzed. The issues of causes and types of aggression of children of primary school age are considered, possible negative consequences of the aggressive behavior as well as the features and advantages of using picture therapy in work overcoming the aggression and aggressive behavior of children of primary school age. A decrease in the level of aggressiveness of children of primary school age due to the implementation of a psychocorrectional program using the methods of imaging therapy was experimentally found. Practical recommendations are given to psychologists, educators, parents and pupils to reduce the level of aggression by means of picture therapy. Picture therapy is one of the types of art therapy, it is a universal method of psychological influence, because it can be used as a method of psychological influence on people of different ages, who have different problems. Drawing activates the brain of the child, because in the process of drawing coordinated both visual and imaginative thinking, and in the process of discussing with the child created drawings – abstract. Image therapy is a progressive method in psychocorrection, psychotherapy and psychological counseling with the use of art, creativity and the development of imagination and creativity. The main purpose and value of such therapy is that it develops the child's ability to express himself and self-knowledge, thereby harmonizing his mental state. With the help of art, on a symbolic level, you can express and explore a wide variety of feelings and emotions: love, hatred, image, anger, fear, joy, etc.

Keywords: picture therapy; primary school age; aggressiveness; emotional sphere; emotional status; methods of psychocorrection.